

NOTES PER A UNA CARACTERITZACIÓ LINGÜÍSTICA DELS MANUSCRITS DEL *LIBRE DE CONTEMPLACIÓ*

CONTRIBUCIÓ A L'ESTUDI DE LA LLENGUA DE RAMON LLULL

I

ESTAT DE LA QÜESTIÓ

I. MANUSCRITS CATALANS. — Com és sabut, i deixant a part que la seva versió primitiva fos en llengua aràbiga, hi ha diversos manuscrits catalans del gran *Libre de Contemplació*. Tothom ha estat sempre d'acord a considerar l'anomenat manuscrit de Milà¹ com el més venerable de tots ells; per a dir-ho amb les paraules autoritzades dels seus editors, es tracta del «“codex princeps” no tan sols del *Libre de Contemplació*, sinó potser també de tot l'*opus* lullian». ² En efecte, aquest manuscrit fou acabat de copiar, a Mallorca, potser sota la direcció del mateix Llull,³ el 8 de juliol de 1280. El segueix en importància el manuscrit de Mallorca, copiat a mitjan segle XIV;⁴ «està mutilat, sens dubte com a record de les antigues controvèrsies entorn de l'ortodòxia lulliana». ⁵ Ultra els còdexs de Milà

1. És a la Biblioteca Ambrosiana, de Milà. Ms. A 268 inf. i D 549 inf. És el que M. Obrador assenyalà com a manuscrit E, i que fou descrit per ell mateix dins «Obres originals de ... Ramon Llull», vol. V : *Libre de Contemplació en Déu*, tom IV (Palma de Mallorca 1911), pàgs. v-viii.

2. «Obres originals...», cit., vol. V, pàg. v.

3. «Tot això ens permet ben bé admetre com a probable que la transcripció fou feta base de la inspecció directe del propi autor y que aquest per sí metex n'anava revisant els plechs tant com sortien de la ploma del bon prevere Mossen Guillem Pagès qui'ls escrivia» («Obres originals», cit., vol. V, pàg. v).

4. És al Col·legi de la Sapiència, de Palma de Mallorca. És el que M. Obrador assenyalà com a manuscrit A, i que fou descrit per ell mateix dins «Obres originals...», cit., vol. II, *Libre de Contemplació en Déu*, tom I (Palma de Mallorca 1906), 340-348.

5. MIQUEL ARBONA, a la *Introducció al Libre de Contemplació*, dins «Obres essencials» de RAMON LLULL, vol. II (Barcelona 1960), 93. De fet, és el que ja havia dit el mateix M. OBRADOR, a les «Obres originals», vol. II, pàg. 342 (i nota).

i de Mallorca, hi ha un bon nombre de manuscrits, dels segles XIV i XV, a Mallorca, a Barcelona i a Roma. I encara hi ha versions manuscrites més modernes (a Mallorca, a Magúncia i a Munic).⁶ En general, tots aquests manuscrits només ofereixen versions incompletes. El P. Arbona dóna tres raons que justifiquen aquest caràcter parcial de la major part dels textos manuscrits: en primer lloc, l'extensió desmesurada del llibre, que posava a prova la constància dels copistes; en segon lloc, el fet que alguns ja només tenien la intenció de copiar-ne una determinada part; i, per fi, la mateixa extensió del text obligava a tenir els manuscrits relligats en volums diversos, cosa que pogué causar la dispersió i fins i tot la pèrdua d'alguns volums.⁷

Dels dos manuscrits més autoritzats (l'E o de Milà i l'A o de Mallorca) fins ara només el mallorquí ha estat publicat, i ho ha estat dues vegades. Primer, a Mallorca, dins les «Obres originals» de Ramon Llull (1906-1914); una cinquantena d'anys després, n'aparegué una nova edició, a Barcelona, dins les «Obres essencials» (1960). Expliquem-ho breument. La primera d'aquestes edicions, que és la veritablement meritòria, formava part de la col·lecció mallorquina de les obres lullianes, de la qual ocupa set volums, a cura de Mateu Obrador, M[iquel] F[errà] i Salvador Galmés.⁸ La base d'aquesta edició és, com diem, el manuscrit del Col·legi de la Sapiència, de Palma de Mallorca, amb variants segons el de la Biblioteca Universitària de Barcelona, i amb aclariments de les edicions llatines de París i de Magúncia.⁹ Algú, no prou iniciat, pot sentir estranyesa davant el fet que, per a l'edició del text, hom hagués preferit el manuscrit mallorquí (de mitjan segle XIV, i amb algunes llacunes) al de Milà (del final del segle XIII, i complet). No hi hagué tal preferència, que hauria estat injustificable, sinó un desconeixement del valor del manuscrit de Milà, i, de moment, àdhuc de l'existència del mateix manuscrit.¹⁰

6. Per a més detalls, vegeu què en diu el P. MIQUEL ARBONA, a la *Introducció*, ja esmentada, pàgs. 93-94.

7. *Id.*, *id.*, pàg. 94.

8. «Obres originals de ... Ramon Llull», vols. II-VIII (Palma de Mallorca 1906-1914).

9. No hem parlat dels manuscrits que contenen la versió llatina del *Libre de Contemplació* (o *Liber Contemplationum*), per tal com és un aspecte que s'allunya de la nostra comesa actual. Vegeu la llista que en dóna el P. MIQUEL ARBONA a la *Introducció*, ja esmentada, al *Libre de Contemplació*, pàg. 94. La versió llatina fou feta diverses vegades sobre diferents originals catalans, com ho féu veure J. RUBIÓ I BALAGUER, *Interrogacions sobre una vella versió llatina del «Libre de Contemplació», «Miscel·lània Lulliana»* (= «Estudis Franciscans»), I (Barcelona 1935), 111-119.

10. Que ens ho diguin els mateixos editors de l'obra: «Fins algún temps després de començada la present edició del *Libre de Contemplació*, la obra primogènita, senyora y majora de la abundosa producció literària del Benaventurat Mestre Ramon Llull, no tengué notícia la *Comissió Editora* de que existia a la Biblioteca Ambrosiana

En part, per compensar els lectors de no haver publicat el manuscrit de Milà, en part, i sobretot, per donar una idea del llenguatge d'aquest manuscrit, hom afegí, com a apèndix al volum IV del *Libre de Contemplació*, tres capítols de l'obra segons la versió més antiga, que quedaven, així, confrontats als corresponents segons el manuscrit de Mallorca.¹¹

És molt de doldre que, havent fet l'esforç de publicació d'una obra que ocupa set volums en quart, amb un total de gairebé tres mil pàgines, la versió escollida no fos la més antiga. Encara és més de doldre que, vinguda una nova ocasió de publicar el *Libre de Contemplació*, l'any 1960,¹² les especials circumstàncies que presidiren aquesta noble empresa editorial no permetessin d'escometre la tasca d'editar el manuscrit de Milà, sinó que aconsellessin de reproduir simplement l'edició mallorquina.¹³ Avui tenim, doncs, dues edicions del *Libre de Contemplació*, l'una més rigorosa filològicament (Palma 1906-1914), l'altra més a l'abast de tothom (Barcelona 1960), però ambdues basades damunt el manuscrit A, de Mallorca (del segle XIV).¹⁴

de Milán un altre text de la matexa, molt millor y més genuí que tots els altres ja coneguts, puis que diu esser copia directa del primer exemplar posat en net sobre els manuscrits originals (*ab originali translatione penitus translataui*); afirmació, per altra banda, qui consona ab la data de 8 de juliol de 1280, que du expressament consignada en la subscripció final. («Obres originals», cit., vol. V, pàg. v.) (A continuació segueix el tros que hem transcrit més amunt, nota 3.) I després: «L'eminent romanista Dr. Pier Enea Guarnerio, Professor de la Universitat de Pavia, fou el qui primer ens ne parlà a Barcelona quant tenguérem ocasió de fernes conexents ab ell ab motiu del Primer Congrès Internacional de la Llengua Catalana al any 1906, y havem de confessar ingenuament que una mica d'aquell esprit esceptich y escatibllós de St. Tomás, qui no volgué creure fins a tocar ho ab les mans, nos feya posar de totduna les seves paraules en quarentena, tant facilis com son de llenegar dins lo planer d'una conversa familiar les infidelitats de la memoria o les exageracions dels bons desigs. Mes totes les nostres prevencions hagueren de cedir quant retornat a la seva terra el Dr. Guarnerio y de bell nou visurat el codex ab major mirament, nos confirmá per carta les seves afirmacions primeres y nos ne doná majors claricies» («Obres originals», cit., vol. V, pàgs. v-vi). A continuació hom explica amb quina impressió el mateix Mateu Obrador comprovà personalment, a Milà, la identitat del vell manuscrit. Breu descripció d'aquest, segons les notes d'Obrador, a les pàgines vi-vii.

11. «Obres originals», cit., vol. V (=tom IV del *Libre de Contemplació*), pàgines 488-491 (capítol 103, que, segons el ms. A, és al vol. IV (=tom III), pàgs. 3-8), 491-498 (capítol 227, segons el ms. A, és al vol. VI (=tom V), pàgs. 3-14), i 498-503 (capítol 269, que segons el ms. A, és al vol. VII (=tom VI), pàgs. 3-12).

12. Dins RAMON LLULL, «Obres essencials», II. El *Libre de Contemplació* hi ocupa les pàgs. 97-1258 (la introducció, a càrrec d'ANTONI SANCHO i MIQUEL ARBONA, les pàgs. 85 a 96, i les *Notes*, pel P. ARBONA, les pàgs. 1259 a 1269).

13. És sabut que les «Obres essencials» de RAMON LLULL contenen estudis, pròlegs i notes de vegades molt importants, però que, quant als textos, hom s'ha limitat a reproduir-hi edicions anteriors ja conegudes, tot regularitzant-ne les grafies.

14. Bé que pot semblar que hi insistim fora mesura, ens interessa de reiterar que els qui figuren com a responsables de l'edició de l'obra no tingueren opció quant al text que s'havia d'editar, per tal com raons editorials no permetien altra cosa. Així ho

2. PROBLEMÀTICA LINGÜÍSTICA DEL MANUSCRIT DE MILÀ. — Hem dit com la consideració que el manuscrit de Milà és el més venerable era unànimement compartida (§ 1). És el més antic; és, per tant, el més pròxim a la versió original, en aquest cas en llengua aràbiga; és, possiblement, el que conté la primera versió catalana, atès que l'*explicit* és d'una data tan primerenca com l'any 1280; és, encara, possible que el mateix Ramon Llull hagués vist aquesta versió manuscrita. Però si cadascun dels factors adduïts justifica la conveniència, i àdhuc la necessitat, d'una bona edició del famós manuscrit de Milà, això no vol pas dir que les seves lliçons siguin sempre les més pures, les més genuïnes. Hom pot endevinar fàcilment que alludim a la dificultat sistemàtica del català medieval: el grau d'aprovençalament de l'idioma tal com els textos ens han estat transmesos. Jordi Rubió i Balaguer ho ha plantejat a fons diverses vegades. En una de les darreres avinenteses ho feia en aquests termes: «Tenim mostres de datació cronològicament segura del català del seu temps [és a dir del de Ramon Llull], en els documents de la cancelleria de Pere el Gran a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Posseïm també un text molt extens de Ramon Llull, el *Libre de Contemplació*, transcrit de l'original a Mallorca l'any 1280. La comparació d'aquests testimonis ens donaria molta llum sobre les particularitats de l'estil, de vocabulari i d'ortografia i sobre els cultismes i neologismes, etc., del llenguatge lullian. Aquest treball no ha estat emprès, que jo sàpiga, *tot i la gran autoritat del manuscrit de Milà*. No podria ésser assajat amb igual confiança quant a la data de la còpia en la majoria de les altres obres que ens han arribat de Ramon Llull. ¿Fins a quin punt els escriptors posteriors modernitzaven els textos originals? La pregunta no és ociosa, ja que una ràpida ullada donada als manuscrits que ens han conservat el *Libre de Contemplació* ens permet de constatar diferències que cal tenir en compte. Davant de cada text lullian ens hem de demanar, per tant, a quin graó pertany de la transmissió, i no hem d'acceptar a cegues com lullianes l'ortografia, la flexió verbal i la forma de certs mots que en molts casos presenten els manuscrits».¹⁵ I més avall: «En les obres en prosa, en les més velles còpies, és innegable *certa coloratura provençal* de vocabulari i termi-

llegim, de manera ben explícita, a la introducció del *Libre de Contemplació*: «L'edició que presentem avui és la primera després de la de Palma, i segueix exactament el text d'aquesta, si bé amb l'ortografia regularitzada» (II, 95).

15. JORDI RUBIÓ, *L'expressió literària en l'obra lulliana*, dins «Obres essencials», I, 89. El subratllat (referit a la *gran autoritat* del manuscrit de Milà) és nostre. Que una ràpida ullada als manuscrits del *Libre de Contemplació* ens permet de constatar diferències que cal tenir en compte, ho havia fet veure el mateix JORDI RUBIÓ, *Interrogacions sobre una vella versió llatina del «Libre de Contemplació»*, dins «Miscel·lània Lulliana» (= «Estudis Franciscans»), I, pàgs. III-119.

nacions verbals, però en els fragments publicats del manuscrit *princeps* del *Libre de Contemplació* no he sabut veure mostres de declinació. ¿Fins a quin punt representa aquest text amb fidelitat la llengua en què Llull escrivia els primers temps de la seva producció? Ell, que s'assajava en un català encara tan poc treballat literàriament, ¿quina consciència tenia dels seus provençalismes?»¹⁶ Creiem que amb els dos fragments de Jordi Rubió que acabem de transcriure, el problema queda posat amb tota la seva perspectiva. Afegim-hi que hom ha insinuat també la possibilitat que l'aprovençalament dels escrits de Ramon Llull pugui tenir alguna relació amb el seu sojorn a Montpeller.¹⁷ En fi, no cal insistir a proposar un tema prou conegut i que ara no ens toca de resoldre.

3. PROBLEMÀTICA LINGÜÍSTICA DEL MANUSCRIT DE LA UNIVERSITAT. — És sabut que a la Biblioteca Universitària de Barcelona hi ha un manuscrit del *Libre de Contemplació*, del segle XIV o del XV, bé que incomplet, que és encapçalat per un prefaci (probablement no escrit per Ramon Llull) que, en canvi, no trobem a cap dels altres manuscrits coneguts.¹⁸ La importància lingüística d'aquest manuscrit fou posada en relleu per Jordi Rubió i Balaguer en unes consideracions entorn de la vella versió llatina del *Libre de Contemplació* que es conserva a la Biblioteca Nacional de París.¹⁹

16. RUBIÓ, *id.*, 89. Tot amb tot, malgrat l'afirmació de Rubió, ací, que no ha sabut veure mostres de declinació dins el capítol 103 del ms. *E*, comp. § 8, núm. 4. El subratllat (referit a *certa coloratura provençal*) és nostre. Com a exemples d'aquesta coloratura de vocabulari i terminacions verbals, Rubió esmenta, en nota, els següents, extrets del manuscrit de Milà: *senyer, som natz, cregutz, causes, lausar, benesir, desim, raçó, vesem, casem, tuít, paubre, outra, menuc*, etc. També, en preguntar-se, a la fi del text reproduït, quina consciència tenia Ramon Llull dels provençalismes, Jordi Rubió remet als estudis d'A. Morel-Fatio i de Diego Zorzi sobre els provençalismes del *Blanquerna* i de la *Doctrina pueril*, respectivament: A. MOREL-FATIO, *Le roman de Blanquerna*, R, VI (1877), 504-528, i a la *Doctrina pueril*, editada per DIEGO ZORZI, dins «Aevum», XXVIII (1954), 345-349.

17. «Esto [la mescla catalano-provençal dels còdexs lul·lians de procedència mallorquina, entre ells el manuscrit de Milà] se debe probablemente a la adopción, por Ramon Llull, en Montpeller, de formas provenzales, o sea del lenguaje literario, por excelencia, de aquella época. Pero, sin duda, influyeron en ello copistas de aquella ciudad provenzal. Es sabido que varias veces Ramon Llull se sirvió de copistas, excelentes gramáticos, que, además de poner en limpio el texto original, lo traducían al latín. En Montpeller estos copistas considerarían como faltas de gramática las formas estrictamente catalanas» (JOSÉ TARRÉ, *Los códices lul·lianos de la Biblioteca Nacional de París*, AST, XIV (1941), 181-182). Però això, que és dit expressament del nostre manuscrit de Milà, és difícil de lligar amb la localització originària mallorquina d'aquest manuscrit, el transcriptor del qual ens és, d'altra banda, conegut: el prevere mallorquí Guillem Pagés (JORDI RUBIÓ I BALAGUER, *Notes sobre la transmissió manuscrita de l'opus lul·lià*, «Franciscalia» (Barcelona 1928), 340).

18. Barcelona, Biblioteca Universitària, ms. 280. És el que M. Obrador assenyalà com a manuscrit B, i que fou descrit per ell mateix dins «Obres originals...», vol. II, *Libre de Contemplació en Déu*, tom I, pàgs. 349-354, on l'atribueix al segle XV.

19. RUBIÓ, *Interrogacions*, III-III.

Aquest manuscrit llatí, venerable per tal com té estampada una dedicatòria possiblement autògrafa de Ramon Llull, conté la primera part del *Libre de Contemplació*. Hom hi veu moltes correccions. Rubió es demana: «Quina importància tenen? ¿Són anteriors a la donació del còdex per Ramon Llull i serien, per tant, com autoritzades per ell? A quina raó obeïen? I si fossin posteriors? ¿Qui tingué la gosadia d'introduir-les a un manuscrit que servava l'escalf de la mà de Ramon Llull en estampar-hi el seu nom en dedicar-lo?»²⁰ És evident que una versió llatina, malgrat que sigui antiga, i del nostre *Libre de Contemplació*, no ens ha d'afectar d'una manera directa, però no és menys cert que en principi no ens sentim mai desinteressats per tot allò que es refereix a l'obra lulliana, la qual, d'altra banda, en aquest cas concret, també ens ofereix dades importants de cara al manuscrit català de la Universitat, com ho veurem tot seguit. Però, repetim-ho, tot ens lliga a Ramon Llull. Jordi Rubió, que ha viscut tants anys sota la força d'aquest lligam, ho ha dit amb frases definitives, sadolles ensems de crítica científica i d'afecte entranyable: «És justificada l'atracció que exerceixen aquests manuscrits lullians amb correccions. Són tants els secrets que va guardar Ramon Llull gelosament! Es fa difícil d'explicar tot el que es refereix a la manera com produïa, i per això val la pena de penetrar tant com puguem els problemes de transmissió dels seus escrits. I aquest interès s'acreix quan ens els planteja un text tan important en el conjunt de l'obra lulliana com el *Libre de Contemplació*, i encara no pas en una còpia qualsevol, sinó en una d'escollida precisament per l'autor per a ésser oferta als seus amics de la Cartoixa de París».²¹

Jordi Rubió classifica les correccions de la versió llatina parisenca en tres grups diferents. Ja no el podem seguir per aquest camí, que ens separa de la nostra comesa.²² En canvi, ens interessa extraordinàriament el fet que, per veure l'abast d'aqueixes correccions, Rubió, havent considerat indispensable de comparar-les amb el text català (més ben dit, amb les diverses versions manuscrites antigues del text català), després de collacionar els manuscrits de l'Ambrosiana (Milà) (ms. E), de la Sapiència (Palma) (ms. A) i de la Universitat (Barcelona) (ms. B), ens diu: «He acarat el capítol 103 en els tres manuscrits i he arribat a una conclusió insospitada. El manuscrit de la Universitat de Barcelona, més modern que no pas el de la Sapiència de Mallorca, és el que s'ajusta més al de l'Ambrosiana. I no es pensi que les diferències siguin purament de vocabulari. En algun cas atenyen el pensament».²³ Això és, com veiem,

20. RUBIÓ, *Interrogacions*, 111.

21. RUBIÓ, *Interrogacions*, 112.

22. RUBIÓ, *Interrogacions*, 112-113.

23. RUBIÓ, *Interrogacions*, 113-114. Rubió, a continuació, fa veure alguns casos

fonamental. Jordi Rubió, amb aquesta constatació, posava el problema de la dualitat primitiva (mss. *E* i *B*, per un costat, i ms. *A*, per l'altre) de la transmissió del *Libre de Contemplació* (vegeu § 4). El manuscrit de la Universitat (ms. *B*) es trobava, així, en la mateixa línia del de l'Ambrosiana (ms. *E*), i discrepant, doncs, del de la Sapiència (ms. *A*).

4. DUES VERSIONS CATALANES PRIMITIVES? — Com a cosa prèvia, caldria recordar, potser, la idea, que hem rebut de Jordi Rubió, que Ramon Llull tenia una manera de fer que provocava una certa fluïdesa en la integritat i en la transmissió de les seves obres: amb gran facilitat, cada ciutat on sojornava podia esdevenir un focus de la versió d'un text. «A les ciutats on feia estada, o per on passava, devia deixar textos potser no sempre ben acabats, de la seva producció, en mans d'amics i deixebles. Ell no era pas home per a esperar que se n'haguessin tret bones còpies, i és possible que cada ciutat on va datar la conclusió d'un llibre, n'esdevingués un centre de difusió. També ho és que la transmissió arrenqui de diferents estats de redacció o correcció d'una mateixa obra quan son autor la donava a conèixer en les estacions dels seus viatges, que sempre feia acompanyat de llibres».²⁴

D'altra banda, «Llull no demostra preferència pels textos originals sortits directament de la seva mà. Allò que cercava era l'eficàcia dels seus escrits, i potser acceptava per endavant les correccions que els seus traductors introduïen als esborranys primitius, tant si eren només gramaticals com de concepte».²⁵

concrets: «Fixem-nos, per exemple, en les variants del capítol 103, §§ 15 i 17: Milà-Barcelona: «hom nex menys d'enteniment e menys de raó»; Mallorca: «com hom nex no usa d'enteniment ni de raó». [Hi ha dos casos més.] «Aquests pensaments, desenganyats i un poc atrevits, escrits per Ramon Llull en l'original copiat en 1280, han estat suavitzats, per no dir desnaturalitzats, molt aviat en una branca de manuscrits. ¿Per qui? ¿Pel mateix autor, potser, fet més prudent o més contemporitzador amb els anys? No ho sabem. Però caldrà no oblidar que quan el còdex barceloní difereix del de Mallorca és per a acostar-se a la lliçó del còdex de Milà, el qual ens dóna una versió més primitiva i anterior a la revisió que en cert moment li fou infligida» (RUBIÓ, *Interrogacions*, 114). Rubió continua estudiant les correccions: maneres de traduir al llatí les invocacions a Déu (pàgs. 114-115), prolixitat del text llatí enfront de la concisió del català, substitucions de vocabulari (115-116), etc., i demostra que ben sovint el manuscrit llatí de París, més que una traducció, és «una reinterpretació de l'original, ço que revela un treball intens fet damunt d'ell» (117). I més avall: «¿Podem deduir alguna conseqüència dels fets exposats? Tot i ésser tan incomplets, crec que ens poden servir per a orientar-nos un poc dins del clos tan desconegut de l'elaboració i correcció de l'obra lulliana i d'allò que podríem anomenar la seva publicació. Poden ajudar-nos a imaginar com eren fetes les versions llatines dels escrits de Ramon Llull, en vida d'ell i potser sota la seva vigilància» (118).

24. RUBIÓ, *L'expressió literària*, 91.

25. RUBIÓ, *L'expressió literària*, 92.

Això ha fet que Jordi Rubió pogués insinuar, en més d'una ocasió, la possibilitat que del *Libre de Contemplació* n'hi hagués dues versions catalanes primitives, «l'una de les quals podria ésser filla de les modificacions introduïdes en el manuscrit paris. 3348-A, o almenys concorda en certs passatges amb elles».²⁶

Creiem que l'estat actual de la qüestió ha estat resumit així pel P. Arbona: «Evidentment, tota aquesta reconstrucció conjectural de les successives manipulacions del *Libre de Contemplació* s'ha fet confrontant els textos que ara conservem. El treball encara no es pot donar per acabat, però en el moment present podem dir que procedeixen de l'original aràbic perdut: en primer lloc, una versió catalana primitiva, representada, entre altres, pel còdex de Milà i pel de la Universitat de Barcelona, i a la qual correspon el text llatí editat per Lefèvre d'Étaples. En segon lloc, hi ha una altra versió catalana més elaborada, en la qual concretament s'han corregit i retallat diferents passatges: és la conservada en el manuscrit de la Sapiència i la d'altres, encara. En tercer lloc, hi ha el text llatí de la *Cartoixa de Vauvert*, diferent de les altres dues branques, que té correccions de l'una i de l'altra. Aquest text llatí podria procedir d'una versió catalana diferent, ara perduda, o bé ésser precisament l'origen de certes correccions del text de la branca segona».²⁷

Pel que a nosaltres ara més ens interessa, retinguem l'afinitat entre els manuscrits *E* i *B*, enfront del manuscrit *A*, afinitat que ja havíem reportat, segons el testimoni de Jordi Rubió (§ 3).

5. PROPÒSIT. — La manera com hem posat el problema, tan general, pot haver induït el lector a creure que ens proposàvem de fer un estudi també general de la llengua en què fou concebut i escrit el *Libre de Contemplació*, en la seva versió més genuïna. No cal pas posar en relleu com seria de suggestiu i d'important un estudi d'aquesta natura. Però no: el nostre propòsit, ara, és molt més modest, bé que no deixem de tenir l'esperança que, d'una manera o altra, aportarem una mica de llum per a l'esclariment futur d'aquest tema tan delicat i tan complex.

La nostra intenció és d'oferir l'anàlisi d'algunes afinitats i discrepàncies entre els manuscrits *E*, *A* i *B*. Diem d'algunes afinitats i discrepàncies, i així és: el tractament sistemàtic de milers de solucions coincidents i divergents (bé que classificables i reductibles als punts fonamentals de la

26. RUBIÓ, *L'expressió literària*, 92. Comp., encara: «El còdex de París ens dona un text que en alguns passatges, i ja abans d'ésser corregit, divergia de l'actual transmissió catalana ... El traductor treballaria damunt d'un text català primitiu, el qual contindria certs elements que després foren rebutjats per l'autor quan fou fixat el text en la còpia feta l'any 1280 a Mallorca» (RUBIÓ, *Interrogacions*, 118).

27. ARBONA, *Introducció*, «Obres essencials» de RAMON LLULL, II, 96.

gramàtica històrica) ocuparia un espai i exigiria un temps dels quals ara no disposem. Altrament, aquest mateix esforç pot esdevenir menys costós el dia que la tasca serà empresa, si hom ha desbrossat prèviament el camí amb un treball, modest però potser no inútil, com el que ací intentem de dur a terme. Analitzarem, doncs, uns quants casos d'afinitat i de discrepància gairebé escollits a l'atzar, i tots continguts dins el capítol 103,²⁸ la qual cosa ha de facilitar qualsevol comprovació que el lector voldrà fer dels nostres materials. Encara que el mestre Jordi Rubió i d'altres erudits han tingut en compte afinitats i discrepàncies de vocabulari, i àdhuc de concepte, entre els manuscrits de què parlem, el nostre propòsit és d'estudiar, també, i d'una manera especial, diferències d'índole gramatical, sobretot fonètiques. Nogensmenys, dins la seva modèstia, una contribució basada en allò que és més material del llenguatge (els sons, intuïts a través de les grafies), no deixa de fornir dades molt segures sobre la llengua dels manuscrits. Heus ací, doncs, la raó d'aquestes pàgines.

Com a constatació prèvia, diguem que no hem trobat, en general, casos vacillants ni contradictoris: volem dir que quan en registrem una solució lingüística en un mot (dins un dels tres manuscrits donats), tots els altres mots que contenen la mateixa situació fonètica acostumen de presentar la mateixa solució (dins el mateix manuscrit), de manera que constatem una congruència bastant reeixida per als tres manuscrits que han estat objecte de la nostra atenció.

La nostra intenció és de procedir a la comparació plàstica d'algunes solucions discrepants entre els mss. *E* i *A* (fent veure quina és la lliçó del ms. *B*), a base de presentar-les amb un context, mínim però suficient, a tres columnes en correspondència (§ 6). A continuació assajarem de classificar les afinitats entre els tres manuscrits, tot reduint-les a percentatges (§ 7). Els §§ 8-10 seran dedicats a una anàlisi de les dades fornides per la comparació dels tres textos, tenint en compte que bon nombre de les discrepàncies enregistrades tenen a la base la dualitat català-provençal que les explica.²⁹ Clourem el nostre treball amb unes conclusions (§ 11).

28. Les lliçons del ms. *A* es troben dins les «Obres originals...», vol. IV (= tom III), pàgs. 3-8; les del ms. *E* dins la mateixa edició, vol. V (= tom IV), pàgs. 488-491, vegeu abans, § 1, nota 12). Les del ms. *B* han estat transcrits per nosaltres mateixos (i per això consignem, en nota, alguna peculiaritat paleogràfica). Aquest capítol 103 del *Libre de Contemplació* és el que fou comparat, segons els tres mateixos manuscrits, per Jordi Rubió (§ 3, i nota 23).

29. No hi pretenem, en cap cas, d'arribar a fons de l'anàlisi segons la lingüística catalana i la provençal, i, menys encara, d'adduir-ne la bibliografia adequada. Es tractarà més tost de fer veure el to *català* o el to *provençal* de cada solució fonètica en discrepància; creiem que això serà suficient.

II

COMPARACIÓ DE TEXTOS

6. FRAGMENTS COMPARATS DEL CAPÍTOL, 103. — Inserim, a continuació, els trossos que contenen les solucions divergents. Dins cada tros, el mot *en cursiva* és el que ha estat escollit com a exemple de tractament diferencial. Remetem a les pàgines corresponents de l'edició dins les «Obres originals» (§ 5, nota 28), i, en el cas del ms. *B*, no publicat, a la foliació del manuscrit; però, per facilitar les referències internes, numerem els trossos adduïts (i així ens hi remetrem des d'ara). Atès que les discrepàncies extremes es troben als mss. *E* i *A*, i que el ms. *B* presenta més aviat solucions intermèdies, no respectem la cronologia dels tres manuscrits (segons la qual els hauríem de col·locar: *E* - *A* - *B*), sinó que posem a les columnes exteriors els mss. *E* (a l'esquerra) i *A* (a la dreta), i reservem la columna del mig per al ms. *B* (cosa que palesarà, ja d'una manera intuïtiva, les seves solucions idiomàtiques).

Ms. <i>E</i>	Ms. <i>B</i>	Ms. <i>A</i>
I-2	I-2	I-2
p. 488	f. 110 ^r a	p. 3
« ... qui <i>demonstratz</i> (1) a nostres <i>huls</i> (2) corporals...»	« ... qui <i>demonstrats</i> (1) a nostres <i>hulls</i> (2) corporals...»	« ... qui <i>demonstrats</i> (1) a nostres <i>ulls</i> (2) corporals...»
3-4	3-4	3-4
« ... de la qual <i>materia seyner s'enjenra</i> (3) e's compon l'ome en lo comensament que comensa a entrar en est <i>segle</i> (4)»	« ... de la qual <i>materia senyer s'engenrea</i> (3) ³⁰ e's compon l'ome en lo comensament que comensa a entrar en est <i>segle</i> (4)» ³¹	« ... de la qual <i>materia s'enjendra</i> (3) e's compon l'ome en lo comensament que comensa a entrar en est <i>seggle</i> (4)»
5	5	5
« ... com venim en <i>est</i> (5) mon...»	« ... com venim en <i>est</i> (5) mon...»	p. 4 « ... com venim en <i>aquest</i> (5) mon...»

30. La transcripció donada queda justificada per tal com hom llegeix *s'engerea*, però, al damunt, hi ha l'abreviatura de la *n*.

31. Cal dir que *-gle*, a fi de línia, ha estat escrit fora de la caixa, més estret i amb una tinta diferent de la resta.

Ms. E	Ms. B	Ms. A
6-8 «Cor (6) la mare <i>plora</i> e <i>crida</i> (7) e <i>playn</i> (8) ...»	6-8 «Cor (6) la mare <i>crida</i> e <i>plora</i> (7) e <i>playm</i> (8)...»	6-8 «Car (6) la mare <i>plora</i> e <i>crida</i> (7) e <i>plany</i> (8)...»
9 «... l'enfant <i>que</i> (9) nex...»	9 «... l'enfant <i>que</i> (9) ³² nex...»	9 «... l'enfant <i>qui</i> (9) nex...»
10 «... per lo gran <i>costrey-</i> <i>niment</i> (10) que sent...»	10 «... per lo gran <i>costrey-</i> <i>niment</i> (10) ³³ que sent...»	10 «... per lo gran <i>constre-</i> <i>nyiment</i> (10) que sent...»
11-14 «Nos <i>vesem</i> (11) <i>sey-</i> <i>ner</i> (12) que neguna crea- tura no entra en est mon tan <i>caytivamenç</i> (13) <i>ni</i> (14) tan mesquina com home»	11-14 «Nos <i>veem</i> (11) <i>senyer</i> (12) que neguna creatura no entra en est mon tan <i>cativament</i> (13) <i>ni</i> (14) tan mesquina com home»	11-14 «Nos <i>veem</i> (11) <i>senyer</i> (12) que neguna creatura no entra en est mon tan <i>caitivament</i> (13) <i>ne</i> (14) tan mesquina com home»
15 «... nex tot nuu et tot <i>paubre</i> (15) e tot despo- derat...»	15 «... nex tot nuu e tot <i>pobre</i> (15) e tot despo- derat...»	15 «nex tot nuu e tot <i>po-</i> <i>bre</i> (15) e tot despo- derat...»
16-21 «... e <i>an</i> (16) major for- sa que <i>hom</i> (17) no <i>a</i> (18) a sa nativitat. Encara <i>ve-</i> <i>sem</i> (19) <i>senyer</i> (20) que les besties <i>ni</i> (21) les aus...»	16-21 «... e <i>ab</i> (16) major for- sa que <i>home</i> (17) no <i>ha</i> (18) a ssa nativitat. En- cara <i>veem</i> (19) <i>senyer</i> (20) que les besties <i>ni</i> (21) les aus...»	16-21 «... e <i>an</i> (16) major forsa que <i>home</i> (17) no <i>ha</i> (18) a sa nativitat. Encara <i>veem</i> (19) <i>senyer</i> (20) que les besties <i>ne</i> (21) les aus...»
22-24 «... que sempre que son nades <i>an</i> (22) forsa e <i>ser-</i> <i>tea</i> (23) de <i>percassar</i> (24) so d'on prenen vida»	22-24 «... que sempre que son nades <i>han</i> (22) forsa e <i>certea</i> (23) de <i>percasar</i> (24) so d'on prenen vida»	22-24 «... que sempre que son nades <i>an</i> (22) forsa e <i>cer-</i> <i>tea</i> (23) de <i>percassar</i> (24) so d'on prenen vida»
25-26 «... e les aus sempre van <i>pelucant</i> (25) les <i>se-</i> <i>mens</i> (26) de que viuen»	25-26 «... e les aus sempre van <i>pebican</i> (25) les <i>se-</i> <i>mens</i> (26) de que viuen»	25-26 «... e les aus sempre van <i>pellucant</i> (25) les <i>se-</i> <i>ments</i> (26) de que viuen»

32. Hom llegeix *q̄* (que tant pot ésser interpretat *qui* com *que*) ; però, atès que la conjunció *que* és molt sovint escrita sota aquesta abreviatura, per això hem entès ací el relatiu *que* (i no pas *quf*).

33. La grafia del manuscrit és *costreyment*, però, damunt la *y* hi ha l'abreviatura de la *n*, que justifica, doncs, la lectura donada al text.

Ms. E	Ms. B	Ms. A
27-30 « ... <i>cor</i> (27) com som <i>natz</i> (28) <i>moriem</i> (29) si la <i>mamella</i> (30) no'ns metien en la boca...»	27-30 « ... <i>cor</i> (27) com som <i>nats</i> (28) <i>morriem</i> (29) si la <i>mamella</i> (30) no'ns metien en la boca...»	27-30 « ... <i>car</i> (27) com som <i>nats</i> (28) <i>morriem</i> si la <i>mamella</i> (30) no'ns metien en la boca...»
31-35 « <i>seynor</i> (31) misericordios <i>aondos</i> (32) en <i>tots</i> (33) bens nos <i>vesem</i> (34) <i>seyner</i> que los <i>infans</i> (35)...»	31-35 « <i>senyer</i> (31) misericordios <i>aondos</i> (32) en <i>tots</i> (33) bens nos <i>veem</i> (34) <i>senyer</i> que los <i>infans</i> (35)...»	31-35 « <i>senyor</i> (31) misericordios <i>abundos</i> (32) en <i>tots</i> (33) bens nos <i>veem</i> (34) que los <i>infants</i> (35)...»
p. 489 36-37 « ... e en tot fan <i>legeses</i> (36) e <i>sutzetatz</i> (37)...»	f. 110 ^r b 36-37 « ... e en tot fan <i>legees</i> (36) e <i>sutzetats</i> (37)...»	36-37 « ... e en tot fan <i>legees</i> (36) e <i>sutzetats</i> (37)...»
38-39 « ... pus vil es nostra nativitat <i>seyner</i> (38) que de <i>nula</i> (39) altra creatura...»	38-39 « ... pus vil es nostra nativitat <i>senyer</i> (38) que de <i>nulla</i> (39) altra creatura...»	38-39 « ... pus vil es nostra nativitat <i>senyer</i> (38) que de <i>nulla</i> (39) altra creatura...»
40-44 « ... <i>ni</i> (40) no <i>vesem</i> (41) que <i>la</i> (42) on <i>jasen</i> (43) fassen tantes de <i>sutzetatz</i> (44)...»	40-44 « ... <i>ni</i> (40) no <i>veem</i> (41) que <i>lla</i> (42) on <i>jaen</i> (43) fassen tantes de <i>sutzures</i> (44)...»	40-44 « ... <i>ne</i> (40) no <i>veem</i> (41) que <i>la</i> (42) on <i>jaen</i> (43) fassen tantes de <i>sutzures</i> (44)...»
45-48 « ... e tot lo veg ple de <i>defaliments</i> (45) e tot lo veg ple de <i>malauties</i> (46) e de <i>innorancies</i> (47) e de <i>pegeses</i> (48)...»	45-48 « ... e tot lo veg ple de <i>defallimentz</i> (45) e tot lo veg ple de <i>malautias</i> (46) e de <i>ignorancies</i> (47) e de <i>pegues</i> (48)...»	45-48 p. 5 « ... e tot lo veg ple de <i>defaliments</i> (45) e tot lo veg ple <i>malalties</i> (46) e de <i>ignorancies</i> (47) e de <i>peguees</i> (48)...»
49-53 « ... comensam a jugar e a <i>corre</i> (49) e a <i>treballar</i> (50) e fem <i>causes</i> (51) d'on no's <i>segex</i> (52) <i>negu</i> (53) profit»	49-53 « ... comensam a jugar e a <i>correr</i> (49) e a <i>treballar</i> (50) e fem <i>coses</i> (51) (51) d'on no's <i>seguex</i> (52) <i>negu</i> (53) profit»	49-53 « ... comensam a jugar e a <i>correr</i> (49) e a <i>treballar</i> (50) e fem <i>coses</i> (51) d'on no'ns <i>seguex</i> (52) <i>negun</i> (53) profit»
54-55 « ... deuriem comensar a <i>lausar</i> (54) e a <i>benesir</i> (55) vos...»	54-55 « ... deuriem comensar a <i>lloar</i> (54) e a <i>beneyr</i> (55) vos...»	54-55 « ... deuriem comensar a <i>loar</i> (54) e a <i>beneir</i> (55) vos...»

Ms. E	Ms. B	Ms. A
56-58 « ... e nosaltres <i>seyner</i> (56) fem e <i>desim</i> (57) tals <i>causes</i> (58)...»	56-58 « ... e nosaltres <i>senyer</i> (56) fem e <i>deym</i> (57) tals <i>coses</i> (58)...»	56-58 «...nosaltres <i>senyer</i> (56) fem e <i>deym</i> (57) tals <i>coses</i> (58)...»
59-60 « ... <i>seynor</i> (59) savi en totes <i>savieses</i> (60)...»	59-60 « ... <i>senyor</i> (59) savi en totes <i>saviees</i> (60)...»	59-60 « ... <i>senyor</i> (59) savi en totes <i>saviees</i> (60)...»
61-64 « ... usen mes de la natura de la potencia <i>sincitiva</i> (61) que de la natura de la potencia racional e per <i>ayso</i> (62) <i>seyner</i> fan <i>causes</i> (63) sens <i>raso</i> (64)...»	61-64 « ... usen mes de la natura de la potencia <i>şensitiva</i> (61) que de la natura de la potencia racional ³⁴ e per <i>asso</i> (62) <i>senyer</i> fan <i>coses</i> (63) sens <i>rao</i> (64)...»	61-64 « ... usen mes de la natura de la potencia <i>sensitiva</i> (61) que de la natura de la potencia racional e per <i>asso</i> (62) fan <i>coses</i> (63) sens <i>raho</i> (64)...»
65-66 « ... que primerament en sa <i>juventut</i> (65) comensa hom a <i>segir</i> (66)...»	65-66 « ... que primerament en sa <i>joventut</i> (65) comensa hom a <i>seguir</i> (66)...»	65-66 « ... que primerament en sa <i>joventut</i> (65) comensa hom a <i>seguir</i> (66)...»
67-69 « ... que d'entro a <i>XL</i> (67) <i>ans</i> (68) crex e <i>muntiplica</i> (69) lur edat e lur natura»	67-69 « ... que d'entro a <i>XL</i> (67) <i>anys</i> (68) crex e <i>multiplika</i> (69) ³⁵ lur edat e lur natura»	67-69 « ... que d'entro a <i>XXV</i> (67) <i>anys</i> (68) crex e <i>multiplika</i> (69) lur edat e lur natura»
70-71 « ... comensa hom a declinar e a <i>envelir</i> (70) e a tornar lo cors a (71) la terra»	70-71 « ... comensa hom a declinar e a <i>envellir</i> (70) e a tornar lo cors <i>en</i> (71) la terra»	70-71 « ... comensa hom a declinar e a <i>envellir</i> (70) e a tornar lo cors a (71) la terra»
72-75 « ... en axi <i>seyner ve-sem</i> (72) que <i>casem</i> (73) e que'ns <i>bexam</i> (74) per <i>velesa</i> (75)»	72-75 « ... en axi <i>senyer veem</i> (72) que <i>caem</i> (73) e que'ns <i>baxam</i> (74) per <i>vellea</i> (75)»	72-75 « ... en axi <i>veem</i> (72) que <i>caem</i> (73) per <i>vellea</i> e que'ns <i>baxam</i> (74) per <i>vellea</i> (75)»

34. La grafia del manuscrit és *ronal*, però amb un tret allargat al damunt, amb el qual sens dubte hom ha volgut indicar abreujadament el mot *racional* (llició que acceptem sense més preocupació que la de fer constar el que acabem de dir, per tal com ara no ens afecta d'una manera directa).

35. La grafia és *mtiplica* (amb un tret al damunt, entre *m* i *l*), que deixa un xic perplex. Ens inclinem a restablir-hi *multiplika*. Altrament, hom s'adona bé que ací el que ens interessa és d'oposar el ms. *E* (amb *muntiplica*) als altres dos, que tenen la *l* etimològica.

Ms. E	Ms. B	Ms. A
76-77 « ... e los altres <i>ic</i> (76) moren <i>vels</i> (77)»	76-77 « ... e los altres <i>hic</i> (76) moren <i>vells</i> (77)»	76-77 « ... los altres <i>ic</i> (76) moren <i>vells</i> (77)»
78-81 « ... venim en est mon <i>crexens</i> (78) de grau en grau mas <i>tuyt</i> (79) no <i>ixim</i> (80) d'aquest mon <i>seyner devalans</i> (81) de grau en grau»	78-81 « ... venim en est mon <i>crexens</i> (78) de grau en grau mas <i>tuyt</i> (79) no <i>exim</i> (80) <i>senyer</i> d'aquest mon <i>devallans</i> (81) de grau en grau»	78-81 « ... venim en est mon <i>crexents</i> (78) de grau en grau mas <i>tuit</i> (79) no <i>exim</i> (80) d'aquest mon <i>devallants</i> (81) de grau en grau»
82-84 « ... <i>ic</i> (82) <i>intram</i> (83) ab plors e ab lagremes e ab <i>trebals</i> (84) e ab angoxes...»	82-84 « ... (82) <i>entram</i> (83) ab plors e ab lagremes e ab <i>trebays</i> (84) e ab angoxes...»	82-84 « ... <i>ic</i> (82) <i>entram</i> (83) ab plors e ab lagremes e ab <i>treballs</i> (84) e ab angoxes...»
85-92 « ... es vil e <i>paubre</i> (85) e mesquí sí s'és <i>seyner</i> (86) <i>l'iximent</i> (87) <i>cor</i> (88) axi com <i>nul</i> (89) hom no ve ab <i>riqueeses</i> (90) <i>ni</i> (91) ab <i>vestimens</i> (92) en est mon...»	85-92 « ... es vil e <i>pobre</i> (85) e mesquí sí s'és <i>senyer</i> (86) <i>l'iximent</i> (87) ³⁶ <i>cor</i> (88) en axi com <i>null</i> (89) hom no ve ab <i>rriquees</i> (90) ³⁷ <i>ni</i> (91) ab <i>vestimens</i> (92) ³⁸ en est mon...»	85-92 « ... es vil e <i>pobre</i> (85) e mesquí sí s'és <i>senyer</i> (86) <i>l'eximent</i> (87) <i>car</i> (88) axi com <i>null</i> (89) hom no ve ab <i>rriquees</i> (90) <i>ne</i> (91) ab <i>vestiments</i> (92) en est mon...»
93-95 « ... no se'n porta <i>neguna</i> (93) <i>riqueesa</i> (94) d'aquestz (95) bens temporals...»	f. 110 ^a 93-95 « ... no se'n porta <i>nulla</i> (93) <i>riquea</i> (94) d'aquestz (95) bens temporals...»	93-95 « ... no se'n porta <i>neguna</i> (93) <i>riquea</i> (94) d'aquestz (95) bens temporals...»
96-100 « <i>senyor</i> (96) <i>sent</i> (97) <i>senyor</i> (98) <i>fortz</i> (99) <i>senyor</i> (100) noble...»	96-100 « <i>senyor</i> (96) <i>sent</i> (97) <i>senyor</i> (98) <i>forts</i> (99) <i>senyor</i> (100) noble...»	96-100 « <i>senyor</i> (96) <i>sant</i> (97) <i>senyor</i> (98) <i>forts</i> (99) <i>senyor</i> (100) noble...»
101-104 « ... veg plorar e <i>planyer</i> (101) los <i>parens</i> (102) e'ls <i>amics</i> (103) del <i>home</i> (104) mort»	101-104 « ... veg plorar e <i>planyer</i> (101) los <i>parens</i> (102) e'ls <i>amics</i> (103) del <i>hom</i> (104) mort»	101-104 « ... veg plorar e <i>planyer</i> (101) los <i>parents</i> (102) e'ls <i>amics</i> (103) del <i>home</i> (104) mort»

36. La grafia és *l'iximt* (amb un tret al damunt, que representa habitualment una *n*); amb tot, no vacillem a llegir-hi el mot ple *iximent*

37. La grafia és *rriques*; però, d'acord amb allò que ha estat dit abans (nota al núm. 9), llegim *rriquees*.

38. La grafia és *vestimes* (amb el tret indicador de la *n*).

Ms. E	Ms. B	Ms. A
105-109 « ... sempre los veg <i>jug</i> <i>gar a riure</i> (105) e tenir solàs e no <i>an</i> (106) ne- guna membransa d' <i>aquell</i> (107) per qui ploraven <i>ni</i> (108) <i>playnien</i> (109)»	105-109 « ... sempre los veg <i>jug</i> <i>ar e riure</i> (105) e tenyr so- làs e no <i>han</i> (106) neguna membransa d' <i>aquell</i> (107) per qui ploraven <i>ni</i> (108) <i>planyien</i> (109)»	105-109 « ... sempre los veg <i>ju-</i> <i>gar e riure</i> (105) e tenir solàs e no <i>an</i> (106) ne- guna membransa d' <i>aquell</i> (107) per qui ploraven <i>ne</i> (108) <i>planyien</i> (109)»
p. 490 110-113 «sempre que hom se- nyer es mort es <i>oblidat</i> (110) per <i>totz</i> (111) sos <i>amics</i> (112) e sempre la amor que hom solia aver al mort <i>pausa</i> (113) hom en los homens vius»	110-113 «sempre senyer que hom es mort es <i>oblidat</i> (110) per <i>tots</i> (111) sos <i>amichs</i> (112) e sempre l'amor que hom solia aver al mort <i>possa</i> (113) hom en los homens vius»	110-113 «sempre que hom es mort es <i>ublidat</i> (110) per <i>tots</i> (111) sos <i>amics</i> (112) e sempre la amor que hom solia aver el mort <i>posa</i> (113) hom en los homens vius»
114-115 « ... e venia a sos <i>fills</i> (114) o a sus <i>parens</i> (115)...»	114-115 « ... e venia a sos <i>fills</i> (114) o a sos <i>parens</i> (115)...»	114-115 « ... e venia a sos <i>fills</i> (114) o a sos <i>parents</i> (115)...»
116-117 « ... ni ja no li satisfa- rien <i>ad</i> (116) <i>ayso</i> (117) que li fos mester»	116-117 « ... ni ja no li satisfa- rien <i>a</i> (116) <i>asso</i> (117) que li fos mester»	116-117 « ... ni ja no li satisfa- rien <i>a</i> (116) <i>asso</i> (117) que li fos mester»
118-120 « ... en lo qual contem- plant son <i>agraciats</i> (118) los <i>benahuiratz</i> (119) de <i>parays</i> (120)»	118-120 « ... en lo qual contem- plant son <i>agraciats</i> (118) los <i>benehuirats</i> (119) ³⁹ de <i>peradis</i> (120) ⁴⁰	118-120 « ... en lo qual contem- plant son <i>agraciats</i> (118) los <i>bonahuirats</i> (119) de <i>parais</i> (120)»
121 « ... qui s'era gras e gros e rog e <i>frech</i> (121)...»	121 « ... qui s'era gras e gros e rog e <i>fresc</i> (121)...»	121 « ... qui sera gras e gros e rog e <i>fresc</i> (121)...»
122 « ... per tal que no do pudor a les <i>jens</i> (122)...»	122 « ... per tal que no do pudor a les <i>gens</i> (122)...»	122 « ... per tal que no do pudor a les <i>gents</i> (122)...»

39. La grafia és *bne huirats* (amb un tret al damunt de la *n*). Hi llegim *e* (*bene*), perquè la *e* és la vocal que més sovint és abreujada així.

40. *Peradis* o *paradis*; la síl·laba *per* (o *par*) hi és abreujada com és habitual de fer-ho amb *per*, i per això hem llegit *peradis*; altrament, el que ens interessa ací és l'oposició de la forma amb *d* (ms. B) a les formes sense *d* (mss. E i A).

Ms. E	Ms. B	Ms. A
123-124 «... no poria hom durar <i>denant</i> (132) <i>el</i> (124)»	123-124 «... no poria hom durar <i>davant</i> (123) <i>ell</i> (124)»	123-124 «... no poria hom durar <i>davant</i> (123) <i>ell</i> (124)»
125-128 «... en major viltat ni en major <i>mesquinesa</i> (125) que <i>lo</i> (126) <i>cors d'</i> (127) <i>ome qui torna tot en legea</i> (128) e en pudor...»	125-128 «... en major viltat ni en major <i>mesquinea</i> (125) que <i>lo</i> (126) <i>cors d'</i> (127) <i>ome qui torna tot en legea</i> (128) e en pudor...»	125-128 «... en major viltat ni en major <i>mesquinea</i> (125) que'l (126) <i>cors del</i> (127) <i>home qui torna tot en legea</i> (128) e en pudor...»
129-132 «... a (129) <i>senblansa de causa</i> (130) <i>despoderada e corrupuda</i> (131) e <i>podrida</i> (132)»	129-132 «... en (129) <i>senblansa de cosa</i> (130) <i>despoderada e corrupuda</i> (131) e <i>pu-drida</i> (132)»	129-132 p. 7 «... a (129) <i>senblansa de cosa</i> (130) <i>despoderada e corrupuda</i> (131) e <i>pu-drida</i> (132)»
133-137 «... los veg <i>ixir</i> (133) d'aquest mon on ve <i>ayso</i> (134) <i>seyner</i> (135) <i>que hom se dona en est mon vana gloria ni d'on ve ayso seyner</i> (136) que hom <i>se'n ergula</i> (137) en est mon...»	133-137 «... los veg <i>yxir</i> (133) d'aquest mon on ve <i>asso</i> (134) <i>senyer</i> (135) <i>que hom se dona en est mon vana gloria ni d'on ve asso seyner</i> (136) que hom <i>se'n ergulla</i> (137) en est mon...»	133-137 «... los veg <i>exir</i> (133) d'aquest mon on ve <i>asso</i> (134) <i>senyer</i> (135) (136) que hom <i>se ergulla</i> (137) en est mon...»
138-139 «a vos <i>seyner</i> (138) <i>deus sia donada lausor</i> (139) e gloria...»	f. 110 ^b 138-139 «a vos <i>scnyer</i> (138) <i>deus sia donada llaor</i> (139) e gloria...»	138-139 «a vos <i>senyer</i> (138) <i>deus sia donada laor</i> (139) e gloria...»
140 «... nosaltres <i>seyner</i> som <i>vistz</i> (140) ésser vils...»	140 «... nosaltres som <i>vists</i> (140) ésser vils...»	140 «... nosaltres <i>senyer</i> som <i>vists</i> (140) ésser vils...»
141-147 «... los nostres <i>huls</i> (141) de la anima <i>vesen</i> (142) vos ésser noble e honrat per so <i>cor</i> (143) <i>sotz</i> (144) <i>seynor</i> (145) eternal glorios sens <i>nula</i> (146) <i>corombció</i> (147)»	141-147 «... los nostres <i>hulls</i> (141) de la anima <i>veem</i> (142) ⁴¹ vos ésser noble e honrat per so <i>cor</i> (143) <i>sots</i> (144) <i>senyor</i> (145) eternal glorios sens <i>nulla</i> (146) <i>corrupció</i> (147)»	141-147 «... los nostres <i>ulls</i> (141) de la anima <i>veen</i> (142) vos ésser noble e honrat per so <i>car</i> (143) <i>sots</i> (144) <i>senyor</i> (145) eternal glorios sens <i>nulla</i> (146) <i>corrupció</i> (147)»

41. El manuscrit posa *veem*, sens dubte per error material, car el sentit general exigeix concordança de tercera persona, com fan E i A. El que interessa ací és la s (ms. E), absent als ms. B i A.

Ms. E	Ms. B	Ms. A
148-150 «Beneset (148) siatz (140) vos seyner (150) deus...»	148-150 «Beneyt (148) siats (149) vos senyer (150) deus...»	148-150 «Beneyt (148) siats (149) vos senyer (150) deus...»
151-152 « ... per so <i>cor</i> (151) nos- tre comensament e <i>nostra</i> (152) fi és comensament e fi de...»	151-152 « ... per so <i>cor</i> (151) nos- tre comensament e <i>nostra</i> (152) fi és comensament e fi de...»	151-152 « ... per so <i>car</i> (151) nostre comensament e <i>nostre</i> (152) fi és comen- sament e fi de...»
153 « ... gran sobre totes <i>graneses</i> (153)...»	153 « ... gran sobre totes <i>granees</i> (153)...»	153 « ... gran sobre totes <i>granees</i> (153)...»
154-157 « ... <i>malahuyrats</i> (154) son seyner <i>aquels</i> (155) e <i>aqueles</i> (156) qui ixen d'aquest mon sens bones obres que no yc an <i>feytes</i> (157)»	154-157 « ... <i>malahuyrats</i> (154) son senyer <i>aquells</i> (155) e <i>aquelles</i> (156) que ixen d'aquest mon sens bones obres que no hic an <i>fe- tes</i> (157)»	p. 8 154-157 « ... <i>malahuirats</i> (154) son <i>aquells</i> (155) e <i>aque- lles</i> (156) qui ixen d'a- quest mon sens bones obres que no ic an <i>fetes</i> (157)»
p. 491 158-162 « ... <i>cor</i> (158) si l'en- trament que fan seyner en est mon es <i>greus</i> (159) e... (160) doloros molt pus greu e pus doloros es seyner l'entrament que fan en l' <i>autre</i> (161) <i>segle</i> (162)»	158-162 « ... <i>cor</i> (158) si l'en- trament que fan senyer en est mon es <i>greu</i> (159) e... (160) doloros molt pus greu e pus doloros es se- nyer l'entrament que fan en l' <i>autre</i> (161) <i>segle</i> (162)»	158-162 « ... <i>car</i> (158) si l'en- trament que fan en est mon es <i>greu</i> (159) e <i>molt</i> (160) doloros molt pus greu e pus doloros es l'en- trament que fan en l' <i>altre</i> (161) <i>seggle</i> (162)»
163 « ... en estament de gràcia e de <i>penetència</i> (163)...»	163 « ... en estament de gràcia e de <i>penitència</i> (163)...»	163 « ... en estament de gracia e de <i>penitència</i> (163)...»
164-166 « ... <i>cor</i> (164) <i>jasiayso</i> (165) que l'entrament e l' <i>iximent</i> (166) que fan en est mon...»	164-166 « ... <i>cor</i> (164) <i>jassia so</i> (165) que l'entrament e l' <i>aximent</i> (166) ⁴² que fan en est mon...»	164-166 « ... <i>car</i> (164) <i>jasia so</i> (165) que l'entrament e l' <i>eximent</i> (166) que fan en est mon...»

42. No és cap error de lectura: hom hi ha escrit ben clarament: *laximent* (potser per contaminació amb la forma de l'article *la*, que, però, ací, no hi té res a veure); ho descompoem en *l'aximent*.

Ms. E	Ms. B	Ms. A
167 «... és molt <i>beneset</i> (167) e molt glorios»	167 «... es molt <i>beneyt</i> (167) e molt glorios»	167 «... es molt <i>beneyt</i> (167) e molt glorios»
168-169 «... el vostre <i>sozmes</i> (168) vos clama mercè seyner que vos lo <i>fas-</i> <i>satz</i> (169) cogitar...»	168-169 «... el vostre <i>sotsmès</i> (168) vos clama mercè senyer que vos lo <i>fasats</i> (169) cogitar...»	168-169 «... el vostre <i>sotsmès</i> (168) vos clama mercè que vos lo <i>fassats</i> (169) cogitar...»

7. CLASSIFICACIÓ I VALORS RELATIVES DE LES AFINITATS ENTRE ELS TRES MANUSCRITS. — Distribuïrem, ací, els 169 textos adduïts en catorze grups, en els quals hom va passant dels casos de grafia (núms. 1 a 6) als de fonètica (pronúncia o resultats d'evolucions divergents dels sons originaris) (núms. 6 a 10) i als de morfologia (núms. 10 a 12), per arribar als de significació dels mots (núms. 12 a 14).⁴³ Cal que justifiquem l'abundor dels casos més materials del llenguatge (grafia i fonètica, núms. 1 a 10) enfront dels que afecten el contingut dels mots (morfologia, núms. 10 a 12, i, sobretot, el significat, núms. 12 a 14): n'hem recollits més d'aquells que d'aquests, per tal com, per un costat, els primers sovintegen molt més que els segons (dins el capítol 103), i, per l'altre, Jordi Rubió només s'havia fixat, podem dir, en els segons (§ 3). Per això, doncs, hi ha la indicada desproporció de dades. No oblidem, encara, que, bé que hem recollit bon nombre d'afinitats entre els tres manuscrits, no hem exhaurit totes les possibilitats ni de bon tros; no gensmenys, estem convençuts (i no ho diem pas sense haver-ne fet alguna comprovació) que la recerca i l'anàlisi de tots els casos possibles no haurien fet sinó confirmar la interpretació que es desprèn dels casos estudiats efectivament ací.

A continuació consignem els catorze grups ja anunciats. Dins cadascun fem veure els casos que comprèn (referits als textos comparats, § 6), les afinitats entre els tres manuscrits (reduïdes a dades aritmètiques), i quins són, de tots tres, els dos manuscrits més relacionats segons aquell criteri.

1) Diferències de grafia, en general (essent el so el mateix). Casos: *-tz* o *-ts* finals,⁴⁴ *-ns* o *-nts* finals,⁴⁵ *gu* o *g* (davant *e*, *i*),⁴⁶ *-c* o *-ch* finals

43. Les classificacions, en esquematitzar, són ben sovint injustes. Com que les diferències de grafia que impliquen diferències de pronunciació (núm. 6) tant poden ésser atribuïdes als grups de grafia com als de fonètica, hem esmentat aquest núm. 6 dues vegades. Per la mateixa raó repetim el núm. 10 (pronunciació diferent de partícules), que afecta tant la fonètica (pronunciació) com la morfologia (partícules), i el núm. 12 (usos de mots diferents, que de vegades alteren el sentit), que afecta tant la morfologia com el significat dels trossos adduïts.

44. Són els núms. 1, 28, 33, 37, 95, 99, 111, 118, 119, 140, 144, 149, 154, 168, 169.

45. Són els núms. 26, 35, 45, 78, 81, 92, 102, 115, 122.

46. Són els núms. 52, 66.

(o -cs, -chs, en plural), ⁴⁷ i la *i* o la *y*.⁴⁸ Total, 30 casos. Aquests trenta casos es descomponen així: en 18 d'ells, coincideixen *A* i *B* (contra *E*); en 9, coincideixen *E* i *B* (contra *A*); en 2, coincideixen *E* i *A* (contra *B*), i hi ha un cas (núm. 45) en què tots tres manuscrits difereixen. O bé, reduït a percentatges:

<i>A</i> = <i>B</i> (contra <i>E</i>)	60 %
<i>E</i> = <i>B</i> (contra <i>A</i>)	30 %
<i>E</i> = <i>A</i> (contra <i>B</i>)	6,5 %
<i>E</i> , <i>A</i> , <i>B</i> difereixen	3,5 %

En resum, en aquest grup hi ha una *bona majoria* de coincidències entre *A* i *B* (contra *E*).

2) Presència o absència de *h* sense valor fonètica. Casos: formes del verb *haver*,⁴⁹ *hulls* o *ulls*,⁵⁰ *ic* o *hic*.⁵¹ Total: 6 casos. Aquests sis casos es descomponen així: en 3 d'ells, coincideixen *E* i *A* (contra *B*); en 2, coincideixen *E* i *B* (contra *A*), i en un de sol coincideixen *A* i *B* (contra *E*).⁵² En resum, en aquest grup *no hi ha majoria clara* de cap solució.

3) Grafies corresponents al so de la *ny* catalana. Casos: *yn* o *ny*,⁵³ *ans* o *anys*.⁵⁴ Total: 19 casos. Aquests 19 casos es descomponen així: en 17 d'ells, coincideixen *A* i *B* (contra *E*); en 2, coincideixen *E* i *B* (contra *A*). O bé, reduït a percentatges:

<i>A</i> = <i>B</i> (contra <i>E</i>)	90 %
<i>E</i> = <i>B</i> (contra <i>A</i>)	10 %

En resum, en aquest grup hi ha una *majoria molt gran* de coincidències entre *A* i *B* (contra *E*).

4) Grafies corresponents al so de la *ll* catalana. Casos *l* o *ll* (en derivats dels grups llatins *LI*, *c'L*, etc., o sia que admeten ieisme: *ll=i*);⁵⁵ *l* o *ll* (en derivats de *LL* llatina);⁵⁶ *l* o *ll* inicials (en derivats de *L-* inicial en llatí).⁵⁷ Total, 22 casos. Aquests vint-i-dos casos es descomponen així:

47. Són els núms. 103, 112, 121.

48. És el núm. 79.

49. Són els núms. 18, 22, 106.

50. Són els núms. 2, 141.

51. És el núm. 76.

52. Ens sembla que fóra ridícul de reduir aquestes dades a percentatges, i així deixarem de fer-ho sempre que els totals de cada cas siguin inferiors a 10 casos.

53. Són els núms. 8, 10, 12, 20, 31, 38, 56, 59, 86, 96, 98, 100, 101, 109, 135, 138, 145, 150 (en el núm. 8 trobem *yn* i *ym* enfront de *ny*).

54. És el núm. 68.

55. Són els núms. 2, 50, 70, 77, 84, 114, 137, 141.

56. Són els núms. 25, 30, 39, 42, 45, 81, 89, 107, 124, 146, 155, 156.

57. Són els núms. 54, 139.

en 19 d'ells, coincideixen *A* i *B* (contra *E*); en un, coincideixen *E* i *A* (contra *B*); en un, les lliçons dels tres manuscrits difereixen,⁵⁸ i, per fi, enregistrem un cas inclassificable.⁵⁹ O bé, reduït a percentatges:

<i>A</i> = <i>B</i> (contra <i>E</i>)	90 %
<i>E</i> = <i>A</i> (contra <i>B</i>)	5 %
Inclassificable	5 %

En resum, en aquest grup hi ha una *majoria molt gran* de coincidències entre *A* i *B* (contra *E*).

5) Diferències de grafia referents a *r*, *rr*. Casos: *-r-* o *-rr-* intervocàlica (so de *rr* vibrant múltiple),⁶⁰ *-r-* o *-rr-* intervocàlica (*morriem* 'mori-ríem' o *moríem*),⁶¹ *-r* final (escrita o no escrita).⁶² Total: 4 casos. Aquests quatre casos són tots de coincidència d'*A* i *B* (contra *E*). En resum, en aquest grup hi ha *totalitat* de coincidències entre *A* i *B* (contra *E*).

6) Diferències de grafia que impliquen diferències de pronunciació. Casos: *se* o *ce* (en derivats de *c'* llatina);⁶³ *-ss-* o *-s-* intervocàlica,⁶⁴ *-n* final (conservada o no),⁶⁵ *inn-* o *ign-* (en *innorancies* - *ignorancies*).⁶⁶ Total, 6 casos. Aquests sis casos es descomponen així: en 3 d'ells, coincideixen *E* i *A* (contra *B*); en 2, coincideixen *A* i *B* (contra *E*), i en un de sol coincideixen *E* i *B* (contra *A*). En resum, en aquest grup *no hi ha majoria clara* de cap solució.

7) Solucions fonètico-històriques diferents, en general. Casos: *a*) en el vocalisme: *e* o *i* tòniques (del llatí BENEDICTU),⁶⁷ vacil·lacions en les vocals àtones inicials (*e* o *a*, *o* o *u*, *i* o *e*),⁶⁸ *e* o *i* pretòniques,⁶⁹ *-e* final (o posttònica llatina, esdevinguda final),⁷⁰ *i* o *e* per acció d'una palatal

58. És el núm. 84: *trebals* (*E*), *trebays* (*B*), *treballs* (*A*); com que ja hem dit que es tracta de la *ll* que té pronunciació ieïsta en algunes zones, podem, però, incorporar aquest cas als de coincidència entre *A* i *B*, i així ho fem en extreure els percentatges.

59. És el núm. 25: *pelucant* (*E*), *pellucant* (*A*), que, però, correspon, en el ms. *B*, a la forma rara *pebican*, que cal atribuir a error material del copista. Tot amb tot, remarcuem la tendència general a l'oposició, si més no, entre *E* i *A*.

60. Són els núms. 131, 147.

61. És el núm. 29. Pel sentit cal llegir *morriem* (com diuen *A* i *B*) i no pas *moriem* (com diu *E*).

62. És el núm. 49: *córrer* (*A* i *B*) (infinitiu), escrit *corre* en *E*.

63. És el núm. 23.

64. Són els núms. 24, 113, 169.

65. És el núm. 53.

66. És el núm. 47.

67. Són els núms. 148, 167.

68. Són els núms. 74, 65, 83.

69. És el núm. 163.

70. Són els núms. 17, 104.

pròxima,⁷¹ *u* o *o* per metafonía d'una *i* tònica,⁷² *sant* o *sent*,⁷³ la vocal de l'article (per la *liaison*),⁷⁴ derivats del llatí *BENE* o *BONA* (en composició);⁷⁵ *b*) en el consonantisme: consonants intervocàliques,⁷⁶ grups de contínua + consonant,⁷⁷ grups consonàntics amb conservació o no de semivocal *i*,⁷⁸ grups consonàntics amb evolucions secundàries (epèntesi, geminació, *u* esdevinguda *l*),⁷⁹ grups savis de consonants,⁸⁰ consonants finals,⁸¹ consonants en *liaison*.⁸² Total, 34 casos. Aquests trenta-quatre casos es descomponen així: en 18 d'ells, coincideixen *A* i *B* (contra *E*); en 10, coincideixen *E* i *B* (contra *A*); en 4, coincideixen *E* i *A* (contra *B*), i hi ha dos casos (núms. 119, 166) en què tots tres manuscrits difereixen. O bé, reduït a percentatges:

<i>A</i> = <i>B</i> (contra <i>E</i>)	53 %
<i>E</i> = <i>B</i> (contra <i>A</i>)	29,5 %
<i>E</i> = <i>A</i> (contra <i>B</i>)	11,5 %
<i>E</i> , <i>A</i> , <i>B</i> difereixen	6 %

En resum, en aquest grup hi ha *majoria* de coincidències entre *A* i *B* (contra *E*).⁸³

8) Conservació del diftong *AU* originari, o monoftongació *AU* > *o*. És tracta, com diem, de les solucions *au* o bé *o*,⁸⁴ o d'un cas que presenta l'alternança *au/a*.⁸⁵ Total, 9 casos. Aquests nou casos són tots de coincidència d'*A* i *B* (contra *E*). En resum, en aquest grup hi ha *totalitat* de coincidències entre *A* i *B* (contra *E*).

71. Són els núms. 80, 87, 133. Hi ha un darrer cas, el núm. 166: *l'iximent* (*E*), *l'aximent* (*B*), *l'eximent* (*A*) (comp. abans, § 6, nota 42); bé que presenta tres solucions diferents, potser podria ésser considerat com de coincidència entre *A* i *B* (contra *E*), per tal com el possible encreuament amb una forma *la* de l'article hauria desfet *l'eximent* (i no pas *l'iximent*) en *l'aximent*. Nogensmenys, el considerem com a solució independent en cadascun dels manuscrits.

72. Són els núms. 110, 132.

73. És el núm. 97.

74. És el núm. 126.

75. És el núm. 119.

76. Són els núms. 32, 120.

77. Són els núms. 61, 69.

78. Són els núms. 13, 62, 117, 134, 157.

79. Són els núms. 3, 4, 46, 161, 162.

80. És el núm. 147.

81. És el núm. 116.

82. És el núm. 165.

83. Remarquem la gran semblança de la distribució dins aquest grup i el que ocorria amb el núm. 1.

84. Són els núms. 15, 51, 54, 58, 63, 85, 113, 130.

85. És el núm. 139: *lausor* (*E*), *llaor* (*B*), *laor* (*A*). La reducció *au* > *a* és deguda, ací, al hiat amb la *o* tònica següent (i així hom evita formes violentes, com ho foren *lloor*, *loor*, si calia mantenir totes dues síl·labes).

9) Manteniment o desaparició de la *s* (fonèt. *z*) procedent de *-D-*, de *-TY-* o de *-c'*- intervocàliques en llatí.⁸⁶ Total, 24 casos. Aquests vint-i-quatre casos són tots de coincidència d'*A* i *B* (contra *E*). En resum, en aquest grup hi ha *totalitat* de coincidències entre *A* i *B* (contra *E*).

10) Pronunciació diferent de partícules gramaticals. Només hi ha exemples oposats de *cor* i *car*,⁸⁷ i de *ni* i *ne*,⁸⁸ i una locució diferent dins els tres manuscrits.⁸⁹ Total, 13 casos. Aquests tretze casos es descomponen així: en 12 d'ells, coincideixen *E* i *B* (contra *A*), i hi ha un cas (núm. 165) en què tots tres manuscrits difereixen. O bé, reduït a percentatges:

<i>E</i> = <i>B</i> (contra <i>A</i>)	92,5 %
<i>E</i> , <i>A</i> , <i>B</i> difereixen	7,5 %

En resum, en aquest grup hi ha una *majoria molt gran* de coincidències entre *E* i *B* (contra *A*).

11) Diferències de morfologia, en general. Casos: restes de declinació,⁹⁰ flexió de gènere (masculí o femení),⁹¹ ús de formes equivalents però diferents (en el demostratiu, en el relatiu, en els indefinits, i en l'adverbi o preposició),⁹² diferències en la sufixació.⁹³ Total, 7 casos. Aquests set casos es descomponen així: en 3 d'ells, coincideixen *A* i *B* (contra *E*); en altres 3, coincideixen *E* i *B* (contra *A*), i en un de sol coincideixen *E* i *A* (contra *B*). En resum, en aquest grup *no hi ha majoria clara* de cap solució.

12) Usos de mots diferents, que de vegades alteren el sentit. Casos: canvi de preposicions (*a* o *en*),⁹⁴ de preposició i conjunció (*a* o *e*),⁹⁵ diferències gràfiques que impliquen diferències de significat,⁹⁶ ús d'un numeral per un altre,⁹⁷ presència o absència de l'article.⁹⁸ Total, 7 casos. Aquests

86. Són els núms. 11, 19, 34, 36, 41, 43, 48, 54, 55, 57, 60, 64, 72, 73, 75, 90, 94, 125, 128, 139, 142, 148, 153, 167.

87. Són els núms. 6, 27, 88, 143, 151, 158, 164.

88. Són els núms. 14, 21, 40, 91, 108.

89. És el núm. 165: *jasiayso* (*E*), *jassia so* (*B*), *jasia so* (*A*), que per un criteri presenta coincidència entre *A* i *B* (*jassia so* i *jasia so*) contra *E* (*jasiayso*), però que per un altre en presenta entre *E* i *A* (*jasiayso* i *jasia so*) contra *B* (*jassia so*).

90. És el núm. 159.

91. És el núm. 152.

92. Són els núms. 5, 9, 93, 123.

93. És el núm. 44.

94. Són els núms. 71, 129.

95. És el núm. 105.

96. Són els núms. 16 (*an*, del verb *haver*, oposat a *ab*, preposició 'amb'), i 25 (cas rar, que denota manca de comprensió del text, en aquest punt, en el ms. *B*).

97. És el núm. 67.

98. És el núm. 127.

set casos es descomponen així: en 4 d'ells, coincideixen *E* i *A* (contra *B*); en 2, coincideixen *E* i *B* (contra *A*), i en un de sol coincideixen *A* i *B* (contra *E*). En resum, en aquest grup hi ha una *lleugera majoria* de coincidències entre *E* i *A* (contra *B*).

13) Diferències en l'ordre de col·locació dels elements de la frase. N'hem enregistrada una, en una oració copulativa.⁹⁹ En aquest cas únic, coincideixen *E* i *A* (contra *B*). En resum, en aquest grup, i dintre el valor que podrà tenir un cas singular, constatem la coincidència d'*E* i *A* (contra *B*).

14) Afinitats quant a llacunes dels manuscrits.¹⁰⁰ N'hem enregistrades quatre.¹⁰¹ Aquests quatre casos es descomponen així: en tres d'ells, coincideixen *E* i *B* (contra *A*) (tant quan coincideixen en la presència d'uns elements de frase, com quan ho fan en llur absència), i en un de sol coincideixen *E* i *A* (contra *B*). En resum, en aquest grup, bé que molt reduït, hi ha una *majoria molt gran* de coincidències entre *E* i *B* (contra *A*).

III

ANÀLISI DE DADES FORNIDES PER LA COMPARACIÓ

8. SENTIT DE LES AFINITATS ENREGISTRADES QUANT A LA CARACTERITZACIÓ IDIOMÀTICA. — Creiem que un simple cop d'ull als fragments que hem presentat, comparats (§ 6), és prou explícit, i que ja ara podem establir que, quant al grau d'aprovençalament, que tant preocupa els erudits (§§ 2, 3), és evident que el manuscrit *E* (de Milà) és el més provençalitzant dels tres, i que, des d'aquest punt de vista, el ms. *B* (de la Universitat) presenta, juntament amb el ms. *A* (de Palma), solucions molt més genuïnament catalanes, de manera que *A* i *B* formen una mena d'unitat (les lliçons catalanes més pures) enfront d'*E* (les més aprovençalades).

99. És el núm. 7.

100. Normalment ençs hem fixat en els casos que, trobant-se en tots tres manuscrits, presentaven afinitats entre dos d'ells, tot allunyant-se, doncs, de la lliçó del restant. Ens ha semblat, però, que també podria ésser útil d'enregistrar alguns dels casos en què un mot (o uns mots) es troben a dos manuscrits, mentre en el tercer hi ha la llacuna corresponent a aquest mot o a aquests mots. Una tal constatació no deixa d'il·lustrar-nos sobre afinitats que, en cada cas, acosten, entre ells, dos dels tres manuscrits comparats.

101. Són els núms. 82, 136, 137, 160. El primer i els dos darrers es refereixen a la presència o absència d'un sol mot, i, encara, poc important dins la frase (els adverbis *ic* en el núm. 82, *'n* en el núm. 137, i *molt* en el núm. 160); en canvi, en el núm. 136 es tracta d'un fragment de quinze mots, que trobem dins *E* i dins *B*, però que manca dins *A*.

Ho farem veure amb quatre solucions característiques, que són representatives, la primera (núm. 1), de la grafia; la segona (núm. 2), del vocalisme; la tercera (núm. 3), del consonantisme, i, la darrera (núm. 4), de la morfologia.

1) La grafia del so de la *ny* catalana (§ 7, núm. 3). Fóra pueril d'insistir sobre el fet gràfic diferencial que, per a la representació del so nasal palatal, ofereixen el provençal (amb *yn*) i el català (amb *ny*). En aquest cas, ben típic, el ms. *E* (amb la grafia *yn* del provençal) es troba sol, enfront dels mss. *A* i *B* (amb *ny*), les coincidències dels quals presenten, com hem dit abans, una majoria molt gran (§ 7, núm. 3).

2) El tractament del diftong llatí *au* (§ 7, núm. 8). També és un criteri ben diferenciador, ara en el vocalisme, entre el provençal (que manté el diftong *au*) i el català (que l'ha monoftongat en *o*).¹⁰² En aquest cas, doncs, el ms. *E* (amb la conservació d'*au*) es troba sol, enfront dels ms. *A* i *B* (amb *o*), que presenten la solució monoftongada, com hem dit abans, en la totalitat dels casos (§ 7, núm. 8).

3) El tractament dels sons llatins intervocàlics -c'-, -ty- i -d- (§ 7, núm. 9). No hem pas de fer-nos ressò, ara, de les discussions sorgides entorn d'aquesta evolució: n'hi haurà prou que diguem que la *s* (pronunciada *z*) que en resulta ha estat conservada en provençal, i que, en català, bé que mantinguda aquesta consonant en textos antics (per a provençalament o pel fet de trobar-se en un estat evolutiu medial), n'ha desaparegut després (menys darrera l'accent). Doncs bé, el que és inqüestionable és tant que la *z* caracteritza el provençal com que l'absència de la *z* caracteritza el català; ambdós trets els trobem també repartits entre el ms. *E* (amb la *s* mantinguda sistemàticament), per un costat, i els mss. *A* i *B* (sense *s*, d'una manera constant), per l'altre (§ 7, núm. 9).

4) Com a mostra d'un cas de morfologia, ens fixarem en la -s típica del cas recte (nominatiu), com a resta de la declinació gallo-romànica (§ 7, núm. 11, primer cas). Bé que no és gens habitual en les tres versions del capítol 103,¹⁰³ n'hem trobat, si més no, un cas, en el qual la -s és signe de nominatiu masculí: «l'entrament... és *greus*» (ms. *E*), oposat a la forma *greu* (que enregistrem dins *A* i *B*).¹⁰⁴ És, certament, un cas únic,

102. Ací es tracta només dels casos que presenten afinitats entre dos manuscrits (en oposició, doncs, amb el tercer). No oblidem que l'aprovençalament del català medieval fa que formes com *aur* (pel més genuí *or*) apareguin un xic pertot. També el trobem dins el mateix capítol 103 segons la versió del ms. *A* («Obres originals», vol IV (=tom III), pàg. 3), bé que aquest ms. *A* presenta *o* en tots els exemples adduïts ací (enfront del ms. *E*, que té sistemàticament *au*), com diem al text.

103. Fins al punt que hom ha pogut dir que, dins aquest capítol 103 (del ms. *E*), no semblava haver-hi mostres de declinació (§ 2).

104. Per als textos comparats, vegeu § 6, núm. 159. Reconequem que, àdhuc en el ms. *E*, no hi ha fixesa absoluta, per tal com, uns pocs mots després, reapareix el

i que (com acabem de fer veure en nota) no es repeteix, alguns mots després, quan podria repetir-se. Però, llevat-li tot el valor representatiu que tindria, si no fos un cas únic, hi ha un fet evident: aquest cas, únic (d'evident filiació morfològica provençal), es troba al ms. *E*, mentre que els altres dos manuscrits presenten la solució catalana més comuna, sense -s desinencial (§ 7, núm. 11, primer cas esmentat).

Hem escollit quatre casos de mostra, quatre casos ben típics en la caracterització diferencial de català i provençal. Altrament, la constatació que el manuscrit *E* és aprovençalat no és pas cap descoberta. Ací, doncs, ens permetem d'afegir, a aquest fet ja conegut, que el ms. *B* (o de la Universitat), quant a allò més material del llenguatge, ha d'ésser arreglerat amb el de Palma (ms. *A*), i no amb el de Milà (ms. *E*).¹⁰⁵

9. SENTIT DE LES AFINITATS ENREGISTRADES, QUANT A LA CATEGORIA LINGÜÍSTICA. — Abans (§ 7) hem assajat de classificar les afinitats lullianes estudiades (i les discrepàncies que aquelles impliquen), segons una jerarquia de fets d'ordre lingüístic. El que hem fet abans ens permet, ara, d'estalviar explicacions. Voldríem fer veure com les dades presentades aleshores, que anaven seguint una mena de corba des dels fets més materials del llenguatge fins als de contingut idiomàtic (i això en una gradació de catorze grups), presenten una altra mena de corba, que ara ja afecta les relacions entre els tres manuscrits: si en els primers nou grups les afinitats entre els mss. *A* i *B* (els més catalans lingüísticament) predominen (de manera que el ms. *E*, el més aprovençalat, es queda sol), en el darrer terç dels grups (núms. 10 a 14, § 7), dins una irregularitat bastant remarcable, les lliçons del ms. *E* van molt menys soles que abans, o sia que, segons els diferents criteris emprats, els manuscrits que es queden sols són unes vegades l'*A* i d'altres vegades el *B* (i també el ms. *E*, per més que això ocorre molt menys sovint). Vegem-ho d'una manera gràfica (i tot comparant-ho amb els grups establerts dins el § 7):¹⁰⁶

mateix adjectiu, però ara sense -s («molt pus greu») (naturalment, *A* i *B* tampoc no tenen -s final, en aquesta repetició). En alguna altra ocasió la -s provençalitzant del nominatiu, prou estesa en català antic, es troba als tres manuscrits (com passa amb *forts* 'fort', § 6, núm. 99); naturalment, ara això no ens interessa, puix que ací ens fixem en les afinitats o discrepàncies entre els tres manuscrits (al ms. *E* el mot és escrit *fortz*, segons allò que ha estat dit abans, § 7, núm. 1, primer grup d'exemples).

105. No desconeixem que les quatre mostres presentades, bé que molt característiques, no esgoten, ni de bon tros, les possibilitats d'una anàlisi lingüística de detall: el vocalisme (lliure i condicionat), el consonantisme (amb tots els seus matisos) i la morfologia podrien donar-nos noves dades que ara, però, no podem tenir en compte.

106. En aquest quadre, i sempre segons dades presentades abans (§ 7), fem constar: el número (d'1 a 14) del grup d'afinitats i discrepàncies; el contingut del grup (o sia, criteri que ha estat emprat per a constituir-lo); el nombre total dels casos

Grup	Contingut del grup	Nombre total de casos	Afinitat entre dos manuscrits	Ms. aïllat
1	Grafia, en general	30	<i>Bona majoria</i> de: $A = B$ (60 %)	<i>E</i>
2	Grafia: <i>h</i> - no fonètica	6	<i>No hi ha majoria clara</i> : { $E = A$ (3 casos) $E = B$ (2 casos)}	<i>B</i> <i>A</i> }
3	Grafia: so de <i>ny</i>	19	<i>Majoria molt gran</i> de: $A = B$ (90 %)	<i>E</i>
4	Grafia: so de <i>ll</i>	22	<i>Majoria molt gran</i> de: $A = B$ (90 %)	<i>E</i>
5	Grafia de <i>r, rr</i>	4	<i>Totalitat</i> de coincidències: $A = B$ (4 casos)	<i>E</i>
6	Grafia i pronunciació	6	<i>No hi ha majoria clara</i> : { $E = A$ (3 casos) $A = B$ (2 casos)}	<i>B</i> <i>E</i> }
7	Fonèt. hist., en general	34	<i>Majoria</i> de: $A = B$ (53 %)	<i>E</i>
8	<i>au o o</i> (< <i>au</i>)	9	<i>Totalitat</i> de coincidències: $A = B$ (9 casos)	<i>E</i>
9	<i>s</i> o pèrdua (< <i>D, Ty, C'</i>)	24	<i>Totalitat</i> de coincidències: $A = B$ (100 %)	<i>E</i>
10	Partícules gramaticals	13	<i>Majoria molt gran</i> de: $E = B$ (92,5 %)	<i>A</i>
11	Morfologia, en general	7	<i>No hi ha majoria clara</i> : { $A = B$ (3 casos) $E = B$ (3 casos)}	<i>E</i> <i>A</i> }
12	Ús de mots diferents	7	<i>Lleugera majoria</i> de: $E = A$ (4 casos) (segueix: $E = B$) (2 casos)	<i>B</i> <i>A</i> }
13	Ordre de mots	1	Coincidència (singular) de $E = A$	<i>B</i>
14	Llacunes en els uss.	4	<i>Majoria molt gran</i> de: $E = B$ (3 casos)	<i>A</i>

És ben clar que, mentre no ens movem dels casos de grafia i fonètica (grups 1 a 9), la comparació dels tres manuscrits lullians palesa que *A* i *B* van junts, i que *E* (el manuscrit més aprovençalat) resta sol. Però, quan passem als casos que afecten la significació del llenguatge (grups 10 a 14), el manuscrit *E* presenta més afinitats amb *B* (grups 10 i 14, i, en segon lloc, grups 11 i 12) i amb *A* (grups 12 i 13), i és el que resta menys sol.¹⁰⁷

adduïts dins cada grup (és important per a valorar els percentatges); quin grau d'afinitat hem enregistrat entre dos manuscrits donats (hi consignem l'expressió que abans, § 7, ens ha servit per a resumir la situació de cada grup, i el percentatge corresponent, també adduït allí), i el manuscrit que, de resultes de l'afinitat indicada, queda aïllat dels altres. En casos que no donaven una majoria clara, fem constar ací els dos percentatges més elevats.

107. Pensem, ara, en el judici que la comparació dels tres manuscrits (en aquest capítol 103) va merèixer a Jordi Rubió: «el Manuscrit de la Universitat de Barcelona (*B*), més modern que no pas el de la Sapiència de Mallorca (*A*), és el que s'ajusta més al de l'Ambrosiana (*E*). I no es pensi que les diferències siguin purament de vocabulari. En algun cas atenyen el pensament» (testimoni reportat abans, § 3). O sia que, si en grafia, pronunciació i solucions fonètico-històriques, hem vist que *E* queda allunyat d'*A* i *B*, quan ens referim al pensament, *E* s'apropa, sobretot, a *B* (com diem a dalt), ni més ni menys com ho havia indicat Rubió.

Així veiem com, salvant sempre la diferència entre provençal (ms. *E*) i català (mss. *A* i *B*), en la significació del text *E* i *B* van força d'acord: fan femení el mot *fi* (§ 6, núm. 152), empen *est* (contra *aquest* d'*A*) (§ 6, núm. 5), *que* (contra *qui* d'*A*) (§ 6, núm. 9) i el numeral *XL* (contra *XXV* del ms. *A*) (§ 6, núm. 67), ometen l'article (contra el ms. *A*) (§ 6, núm. 127), etc.¹⁰⁸ Remarquem que aquesta afinitat de contingut entre *E* i *B* (ja assenyalada per Rubió) esdevé molt significativa en el cas de les llacunes dels manuscrits (§ 7, grup núm. 14, recordat en el quadre precedent). Una vegada es tracta d'un fragment de quinze mots (§ 6, núm. 136), que trobem dins *E* i *B*, però que manca dins *A* (en *E*, amb formes certament provençals: *ayssó* i *seyner*, que són, en *B*, *asso* i *senyer*, respectivament; però el fet és que *E* i *B* van junts amb la interpolació, que és absent d'*A*). Les altres vegades són partícules: l'adverbi *'n* < INDE (§ 6, núm. 137, és als mss. *E* i *B*, manca en *A*) i l'adverbi *molt* (§ 6, núm. 160, manca als mss. *E* i *B*, i es troba dins *A*), però sempre modifiquen o deixen de modificar el sentit, amb el mateix matís dins *E* i *B*, amb un matís diferent dins *A*.¹⁰⁹

10. SENTIT DE LES AFINITATS ENREGISTRADES, QUANT A LA COMPRESIÓ DEL TEXT. — Bé que és bon xic aventurat de generalitzar en aquest terreny, per tal com potser donem massa importància a les diverses grafies manuscrites (que de vegades no difereixen sinó en detalls), hem intentat de veure, sempre només a través de les conegudes afinitats i diferències dels tres manuscrits (§ 6), quines versions semblaven haver entès més bé el text. Amb aquest fi hem recollit vuit casos, els cinc primers dels quals afavoreixen la interpretació que *A* i *B*, amb solucions afins, tenen sentit més congruent que *E* (amb la solució discrepant) (a continuació, nús. 1 a 5). Els tres casos restants són d'afinitats entre *E* i *A*, i ara són aquests dos els manuscrits que semblen haver entès millor el text (enfront de *B*, les solucions del qual tenen menys sentit) (nús. 6 a 8).¹¹⁰

108. Bé que hem assenyalat algunes de les afinitats entre *E* i *B*, també hi ha altres casos en què els manuscrits que concorden són *E* i *A*; recordem l'ordre de mots *plora e crida* (contra *B*) (§ 6, núm. 7), l'ús de la preposició *a* (contra la preposició *en*, de *B*) (§ 6, núm. 71), *neguna* (contra *nulla*, de *B*) (§ 6, núm. 93), etc. Tot, però, tendeix a confirmar que, com hem dit, en els grups 10 a 14 el manuscrit *E* va menys sol que en els grups 1 a 9.

109. Enfront dels tres casos assenyalats, cal no oblidar l'excepció que representa l'adverbi *ic* (§ 6, núm. 82), que es troba precisament dins *E* i *A*, i que manca en *B*. Nogensmenys, ací veiem, encara, com *E* no va sol, sinó que té un lligam d'afinitat, ara amb *A*.

110. Dins cada meitat (nús. 1 a 5, o sia afinitats *A* = *B*, per una banda, i nús. 6 a 8, o sia afinitats *E* = *B*, per l'altra), presentem els casos seguint l'ordre topogràfic en què apareixen en el text (§ 6).

1) Alternança «condicional/imperfet»: «com som nats *morriem* si la mamella no'ns metien en la boca» (mss. *A* i *B*) (contra *E*, que diu: *morriem*) (§ 6, núm. 29). Com a principal d'una oració condicional, la forma *morriem* ('moriríem') té més sentit, en català, que la d'imperfet (*moríem*).

2) Alternança «infinitiu/present»: «comensam a jugar e a *correr*» (mss. *A* i *B*) (contra *E*, que diu: *corre*) (§ 6, núm. 49). Com a dependent d'un verb incoatiu (*comensam*), i paral·lelament a l'altre infinitiu (*jugar*) (que es troba als tres manuscrits), l'infinitiu *córrer* té més sentit, en català, que el present *corre*.¹¹¹

3) Alternança «conjunció copulativa / preposició»: «sempre los veg jugar e riure» (mss. *A* i *B*) (contra *E*, que diu: *a*) (§ 6, núm. 105). Essent *jugar* i *riure* termes en certa manera equivalents, funcionen com a sumands (en canvi, 'jugar a riure', bé que no impossible, no és tan clar en l'ordre del significat), de manera que la copulativa (*jugar e riure*) té més sentit, en català, que la preposició *a*.

4) Alternança de dues formes gràfiques: «gras e gros e rog e *fresc*» (mss. *A* i *B*) (contra *E*, que diu: *frech*) (§ 6, núm. 121). Encara que és un cas molt material, creiem que té la seva importància: la pronunciació *fresk* (tant si el mot és escrit *fresc* com *fresch*) és essencial a la paraula, la qual, doncs, no sembla haver estat ben entesa en la lliçó *frech* del ms. *E* (que, per més que tingui una *-ch* molt tradicional en la grafia, desfigura la pronunciació veritable en ometre la *-s*).

5) Alternança de dues formes gràfiques: «sens nulla *corrupció*» (mss. *A* i *B*) (contra *E*, que diu *corombció*) (§ 6, núm. 147). Sembla que no cal comentar com la lliçó *corrupció* (del llatí *CORRUPTIONEM*) ha estat més ben entesa, en català, que la deformació rara que presenta el ms. *E* (*corombció*).¹¹²

6) Alternança «forma verbal / preposició»: «e *an* major força que hom(e) no (h)a a sa nativitat» (mss. *E* i *A*) (contra *B*, que diu: *ab*) (§ 6, núm. 16). És molt necessari que aquesta oració aparegui amb el verb d'una manera explícita, creiem que *an* (verb) expressa un sentit més congruent que *ab* (preposició).

7) Alternança «mot intel·ligible / mot inintel·ligible»: «e les aus sempre van *pel(l)ucant* les semen(t)s» (mss. *E* i *A*) (contra *B*, que diu *pebican*) (§ 6, núm. 25). *Pebican* no s'entén, i ni tan sols ha estat dotat de la -#

III. No oblidem que, en aquest cas, pot tractar-se d'una dissimilació eliminatòria: *rr/r > rr/-*; però, com hem dit, ens atenim a allò que enregistrem als manuscrits, amb totes les limitacions que la materialitat de les grafies pugui implicar.

112. I que quedi ben clar que només adduïm aquest cas, que ens sembla evident: per res no ho comparariem amb les divergències *r/rr* (*corumpuda/corumpuda*, § 6, núm. 131) o bé *u/o* (*podrida/podrida*, § 6, núm. 132), de casos que només aparentment podrien ésser considerats equivalents.

final que distingeix normalment els gerundis; en canvi, *pellucant* té ple sentit en català.

8) Alternança (1.ª persona verbal / 3.ª persona verbal): «los nostres (h)ul(l)s de la anima *ve(s)en* vos ésser noble» (mss. *E* i *A*) (contra *B*, que diu: *veem*) (§ 6, núm. 142). Si el subjecte de l'oració és «los nostres (h)ul(l)s de la anima», el verb ha d'anar en 3.ª persona del plural («vesen» o «veen»), de manera que aquesta concordança té més sentit que la de 1.ª persona (*veem*).

És difícil d'arribar a cap conclusió dels vuit casos examinats. En primer lloc, perquè vuit casos són un nombre massa reduït. En segon lloc, perquè si n'hi ha cinc que fan veure que *A* i *B* han entès més bé el text que *E*, no deixa d'haver-n'hi tres en els quals ara són *E* i *A* els que tenen més sentit enfront de *B*. En tercer lloc, encara, perquè la manca d'equilibri entre els cinc i els tres casos enregistrats, bé que semblaria fer-nos inclinar, per la llei de majories, a favor d'*A* i *B*, és contrarestada per una anàlisi qualitativa de les dades.¹¹³ Malgrat tot, creiem que podem establir que el ms. *E* s'aparta i no cospa el sentit del text quan es tracta de fets de grafia i de pronunciació (núms. 1 a 5) (per tal com, essent un manuscrit molt aprovençalat, no matisa quant a la concreció d'un llenguatge que li és quelcom foraster), mentre que les seves lliçons són correctes quan es tracta del contingut significatiu (núms. 6 a 8). I també que el ms. *A* és l'únic que demostra haver entès el sentit del text en tots els vuit casos adduïts: primer (núms. 1 a 5), compartint-ho amb el ms. *B* (contra *E*), després (núms. 6 a 8), compartint-ho amb el ms. *E* (contra *B*), el ms. *A* no té confusions de grafia o de pronunciació (i diu: *morriem*, *correr*, *e*, *fresc*, *corrupció*), ni de frase (i diu: *an*, *veen*), ni acull mots inintelligibles (i diu: *pellucant*).

IV

CONCLUSIONS

11. Tot el que hem estudiat dins les pàgines anteriors ens autoritza a arribar a algunes conclusions. Heus ací com les podem formular:

1) Bé que el nostre esforç només hagi estat dirigit a destacar i a valorar algunes de les diferències que hom constata dins la transmissió manuscrita del capítol 103 del *Libre de Contemplació*, les variants enre-

113. En efecte, segons la llei de majories, com acabem de dir, tindríem 5 casos d'*A* = *B* (enfront d'*E*) contra 3 casos d'*E* = *A* (enfront de *B*). Però resulta que, dins els 5 primers casos, n'hi ha alguns de justificables fonèticament, com el núm. 1 (*morlem* per *morriem*, per afinitat articulatòria entre *rr/r*), o bé el núm. 2 (*corre* per *correr*, per dissimilació eliminatòria: *rr/r* > *rr/-*), com hem dit en una nota pre-

gistrades dels manuscrits de Milà (*E*), Mallorca (*A*) i de la Universitat (*B*) no fan pensar mai en una relació llunyana de parentiu, sinó que els tres textos, àdhuc en les divergències, proclamen, a cada moment, una unitat textual molt reeixida (hom ho pot comprovar al llarg del § 6), i la major part dels casos divergents són d'índole material (començ del § 7). Bé que uns quants casos de l'únic capítol examinat no permeten d'arribar a cap enunciat general, les nostres dades no semblen favorejar la teoria de dues versions catalanes primitives del text lullià, a favor de la qual, tanmateix, hom ha donat arguments importants (§§ 3-4).

2) Malgrat que això no és cap novetat, constatem el caràcter aprofitat del ms. *E* (§ 8). És el manuscrit català més antic que coneixem, i això sol fa altament desitjable que sigui editat. A més, si la relativa impuresa del seu català menys genuí el separa, de vegades, dels trets gramaticals que els altres dos manuscrits comparteixen (§§ 7 a 9), el ms. *E* posseeix el sentit pregon i fonamental del text (§ 10), cosa que el fa més venerable encara.

3) Cal distingir dos tipus d'afinitats i divergències entre les dades adduïdes al § 6: les unes es refereixen a aspectes materials de llengua (grafia, pronunciació, criteris fonètico-evolutius) (§ 7, núms. 1 a 9) (vegeu la conclusió 4), i les altres a aspectes significatius (morfologia, contingut semàntic) (§ 7, núms. 10 a 14) (vegeu la conclusió 5). Calia fer aquesta distinció entre ambdós tipus, per tal com cadascun dels manuscrits segueix una via clarament diferent segons que els examinem des d'un punt de vista o de l'altre.

4) Quant als aspectes materials de les afinitats i diferències, hem constatat l'abundor de casos en què *A* i *B* coincideixen (contra *E*) (§ 7, núms. 1, 3, 4, 5, 7, 8, 9; en els núms. 2 i 6 no hi ha majoria clara). Examinades les dades segons llur categoria lingüística, confirmem que *E* és el manuscrit que més es queda sol (§ 9), o no copsa el valor d'alguns trets fonètics i gramaticals, per la seva forasteria idiomàtica (§ 10).

5) Quant als aspectes significatius de les afinitats i diferències, hem constatat que *E* va molt menys sol que els altres dos manuscrits, sia perquè coincideix amb *B* (contra *A*) (§ 7, núms. 10, 14; en el núm. 12 la coincidència $E = B$ és en segon lloc; en el núm. 11 no hi ha majoria clara), sia perquè coincideix amb *A* (contra *B*) (§ 7, núms. 12, 13). Recordem que les afinitats entre *E* i *B*, precisament sobre el contingut significatiu del text, ja foren assenyalades per Jordi Rubió (§ 3).

cedent), o bé àdhuc el núm. 3 (*a* per *e*, per confusió de les dues vocals en la neutra del català oriental). En canvi, ens sembla que els 3 casos d' $E=A$ (enfrent de *B*) (núms. 6, 7 i 8) afecten molt més la significació del text, i, bé que són menys quantitativament, potser han de pesar més en un examen qualitatiu.

6) Constatem, finalment, la major congruència del ms. *A* (de Mallorca), tant des del punt de vista idiomàtic (en aquest cas, congruència compartida amb *B*, però no amb *E*), com des del punt de vista del sentit del text (en aquest cas, congruència compartida amb *E*, però no amb *B*).

7) Bé que referides a aspectes minúsculs, que sembla que hagin de perdre's en la immensitat del que ha d'ésser un estudi de conjunt del llenguatge lullià, esperem que les consideracions precedents podran ésser d'alguna utilitat a qui es llançarà un dia a una tasca tan noble.

A. M. BADIA I MARGARIT

Universitat de Barcelona.
Societat Catalana d'Estudis Històrics.